

'מקומי אשר בשילה'

הרב יואל בן-נון

המאמר ראה אור בתוך: ז"ח ארליך (עורך), שומרון ובנימין, עפרה תשמ"ז, עמ' 102-106, ונערך מחדש לצורך פרסומו בספר זה.

<p>הוקדש לגרעין שילה בעלייתו על הקרקע בחודש שבט התשל"ח.</p>	<p>לזכרו של זאב ייבין ז"ל, הנבון והיקר, חופר ואוהב הארץ עם שירה ורוח, שחפרתי תחת ידו בתל שילה.</p>	<p>לזכרה של תלמידתי הנאמנה, רחל ארליך לבית ברמה ז"ל, אשר הלכה אחרי בארץ התנ"ך ואף ניהלה את האתר בתל שילה.</p>
--	---	--

178163), מצפון לתורמוסעיא, בצפון העמק. המקום מצוי "מְזַרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ לְמִסְלָה הָעֵלָה מִבֵּית אֶל שְׁכֶמָה וּמִגִּבְּה לְלִבְוִנָה" (שופטים כא, יט).¹

במקום זה זיהו את שילה עולי הרגל בימי הביניים, כמו גם המקורות הביזנטיים ואוסביוס בראשם; גם במפת מידבא היא מצוינת.

החפירות שערכה בתל שילה בשנת תרפ"ט (1929) המשלחת הַדְּנִיָּת בראשות הנס קייר, הניבו את הממצא העיקרי בנוגע לתקופה שאנו עוסקים בה: בית ישראלי (A) ובו ממצא קרמי עשיר ואופייני, ובעיקר שישה קנקנים גדולים שנמצאו עומדים בשכבת השרפה של הבית. הבית חרב לדעת החופרים באמצע המאה ה-11 לפנה"ס, ומכאן הסיקו החופרים ששילה חרבה בידי הפלשתים בעקבות מפלת ישראל באבן העזר, שבה נשבה הארון, כמתואר בשמואל א, ד.² המשלחת סברה ששילה לא נושבה עוד עד התקופה ההלניסטית-רומית, אולם בספר ירמיהו (מא, ה) נזכרו 80 איש "מִשְׁכֶּם מְשֻׁלוֹ וּמְשֻׁמְרוֹן... וּמִנְחָה וּלְבֹנָה בְּיָדָם", שהיו בדרכם לעלות לבית ה' בירושלים, ורובם מתו בּמִצָּפָה בדרכם אל המקדש, שכבר היה חרב. היום ידוע בבירור שיש בתל ממצאים גם מתקופת מלכי ישראל (ברזל 2).³ ואולם הארון לא חזר עוד לשילה אלא

מהפעם הראשונה שעמדו רגליי על תל שילה (אחרי מלחמת ששת הימים) שאלתי את עצמי: היכן עמד משכן שילה? צפיתי וראיתי את המדרגה הצפונית בתל, וניצתה בי ההחלטה לנסות ולשחזר היכן ניצב.

תקופה ארוכה בתולדות ישראל היה משכן שילה המרכז הרוחני של ברית שבטי ישראל לפני ה' - לפי קבלת חז"ל וחשבונם 369 שנים (כפליים ויותר מהמקובל על רוב החוקרים). על פי לשון המקרא הוקם שם המשכן לאחר כיבוש הארץ: "וַיִּקְהְלוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁלָה וַיִּשְׁפְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לְפָנֵיהֶם" (יהושע יח, א). במשנה שילה נמנית עם אתרי עבודת ה' שקדמו למקדש שלמה:

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות. ומשהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה בכהנים [...] באו לגלגל הותרו הבמות [...] באו לשילה נאסרו הבמות. ולא היה שם תקרה אלא בית אבנים מלמטן והיריעות מלמעלן, והיא היתה מנוחה. קדשי קדשים נאכלין לפני מן הקלעים וקדשים קלים ומעשר שני בכל הדואה. באו לנוב וגבעון הותרו הבמות [...] באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להן עוד היתר, והיא היתה נחלה. קדשי קדשים נאכלין לפני מן הקלעים, קדשים קלים ומעשר שני לפני מן החומה (משנה, זבחים יד, ד-ח).

ברייאתא מפורט כמה שנים התקיים כל אתר ואתר קודם להקמת מקדש שלמה:

תנו רבנן: ימי אהל מועד שמדבר ארבעים שנה חסר אחת, ימי אהל מועד שבגלגל ארבע עשרה [שנה], שבע שכבשו (במלחמות יהושע), ושבע שחלקו (נחלות לשבטים); ימי אהל מועד שבנוב וגבעון, חמשים ושבע (20 שנה הארון בקרית יערים, 33 שנים [של] דוד בירושלים וארבע של שלמה עד הקמת המקדש), נשתתירו לשילה שלוש מאות ושבעים חסר אחת (369) שנה (מתוך 480 שנה, ראו מלכים א ו, א) (בבלי, זבחים קיח ע"ב; ירושלמי מגילה סוף פרק א). שילה מזוהה בביטחון רב בחוברת סילון (נ"צ

1. לבונה המקראית מזוהה בסמוך לכפר לובן א-שרקיה. האתר הישראלי (1) בסביבת לובן א-שרקיה נמצא בחוברת צור - על מורדות השלוחה שממזרח לכביש הראשי, ראו: יוסף פורת, **אינוונטר אתרים - שומרון ב, אתר מס' 186**. בכפר לובן א-שרקיה עצמו נמצאו חרסים מן התקופה הישראלית 2 ואילך, אך לא מהתקופות שקדמו לה. פירוש שונה לפסוק בשופטים ובחינתו הגאוגרפית ביחס לסיבתו ראו במאמרו של יואל אליצור, "התפיסה הטריטוריאלית בכפר הערבי ובגיאוגרפיה המקראית", בתוך: זאב ח' ארליך (עורך), **לפני אפרים ובנימין ומנשה**, ירושלים תשמ"ה, עמ' 11-17.

2. M.L. Bual, shilon, Copenhagen (1969). (להלן: קייר, 1969).

3. יגאל שילה, "המחנה אשר בשילה", **ארץ שומרון**, ירושלים תשל"ד, עמ' 10-18. בשנים תשמ"א-תשמ"ג (1981-1983) חפרה בשילה משלחת של אוניברסיטת בראון בראשות ד"ר ישראל פינקלשטיין, שאישרה והוסיפה רבות לממצא הנ"ל. לסיכום הממצא לפי שעה ראו: י' פינקלשטיין, ש' בונימוביץ וצ' לדרמן, "החפירות בשילה בשנים 1981-1983", **קדמוניות 65** (תשמ"ד), עמ' 15-25. בעמ' 25

שרידי חציבה במדרגה הצפונית המכוונת למערב בדיוק מירבי.

הנמצא בקצה השלוחה הדרומית, במדרון העולה מזרחה, שערבים בימיו קראו לו 'קובת אל-שכינה' ('כיפת השכינה', ובימינו הוא ידוע בשם ג'אמע א-סתין), ובעקבותיו הלכו לשם עולי רגל יהודים ונכרים. י' ברסלבסקי (ברסלבי) אף שיער שקירות האבן המשופעים הנראים במקום נבנו כזיכרון לאוהל מועד.⁶

לפני שנים אחדות ערך ד"ר זאב ייבין בדיקה חלקית באתר זה, ומצא ליד הגומחה בקיר הדרומי כתובות ערביות וכותרת קטנה מימי הביניים (שלא באתרה); מכאן ששימושו האחרון של המבנה היה ערבי-מוסלמי. הקירות המשופעים, שהצפוני בהם סותם שניים משלושת פתחי המבנה המקורי, הוקמו בשלב המאוחר של המבנה - כנראה כדי לתמוך, כדעת דלמן - ואינם זכר לאוהל. ואולם שלושת הפתחים בקיר הצפוני המקורי, המשקוף המעוטור ואופיו המיוחד של המבנה הבנוי מאבנים גדולות ומסותתות, מרמזים על מבנה מונומנטלי מהתקופה הביזנטית, הפונה דרומה, ומבחינת זמנו איננו יכול להיות מסגד; לפיכך הוא עשוי להיות במקורו בית כנסת יהודי.⁷ אם אמנם זהה מבנה זה ל'כיפת השכינה', ואם אמנם היה שם בית כנסת יהודי בתקופה הביזנטית, נוכל לשער את קיומה של מסורת על מקום המשכן במקום הזה קרוב ל-1,000 שנה לפני רבי אשתורי הפרחי, ואולי היא שגרמה להקמת המבנה במקום כה יוצא דופן. חיזוק לקיומה של מסורת מעין זו אפשר לשמוע מפי אמורא ארץ ישראלי

נדד לקריית יערים, ומשם - לעיר דוד ולבית ה' בירושלים. תל שילה מוקף גיאיות משלושת עבריו - מצפון, ממערב וממזרח. המתלול בשלושת הצדדים האלה של התל הוא חריף (במיוחד בצפון ובמערב), והגישה הנוחה היחידה היא על הדרך המטפסת על השלוחה כחצי קילומטר מדרום לתל, לפיכך גם התיב הקדום בא מצד דרום.

החופרים הראשונים הניחו כי משכן שילה עמד גם הוא בשלוחה שמדרום לתל, באותו השטח בו הוקמו הכנסיות הביזנטיות והמסגדים הערביים הקדומים,⁴ וכך סברו כנראה גם בימי הביניים. החופרים לא יכלו להצביע על שום שריד מתאים באתרים אלו, אך הניחו כנראה שאין סיכוי למצוא שרידים למשכן כי עיקרו היו קרשים ויריעות והוא נעלם לפני כ-3,000 שנה. ואולם דברי חז"ל שהובאו למעלה מצביעים על מסורת לפיה משכן שילה היה בית אבנים בלא גג, כלומר מבנה אבן במקום מבנה הקרשים שבמדבר, ויריעות מלמעלה.

מדברי ירמיהו: "כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמֵי אֲשֶׁר בְּשִׁילֹוֹ אֲשֶׁר שִׁפְנִיתִי שָׁמַי שָׁם בְּרָאשׁוֹנָה, וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רָעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (ירמיהו ז, יב; וראו את תגובת העם שם כו, ז-ט), אפשר ללמוד שבימיו עוד היה אפשר לראות שרידים חרבים באתר כ-450 שנה אחרי חורבן שילה. רבי אשתורי הפרחי⁵ זיהה כנראה את המשכן במבנה

6. ראו מאמרו של יוסף ברסלבסקי, "כיפת השכינה" ו"אבן השולחן משמים" בשילה - בספר זה.

7. זאב ייבין, "ארכיאולוגיה בשומרון", ארץ שומרון, ירושלים תשל"ד, עמ' 161-162; בינתיים המשיך ייבין לחפור את המבנה והחרסים הקדומים ביותר שנמצאו הם מהתקופה הערבית, ולכן אין שום הוכחה שהיה במקורו בית כנסת.

מביעים החופרים את דעתם בנוגע למיקומו האפשרי של המשכן בחלקו הגבוה של התל.

4. קייר, 1969, עמ' 126-174.

5. ראשון חוקרי ארץ ישראל בסיוור שטח (בתחילת המאה ה-14), תלמיד הרא"ש. התיישב בבית שאן, ושם כתב את ספרו 'כפתור ופרח'; על זיהוי שילה עם חורבת סילון לפי התיאור הגאוגרפי בשופטים כא, יט, ראו שם פרק יא, עמ' מז-ב (מהד' ירושלים תרנ"ז).

הרוחב הקבוע בין קירות הסלע החצובים והכיוון המדויק מעוררים אסוציאציה חריפה, כמעט מתבקשת.⁸ לפי התיאורים במקרא,⁹ המשכן והמקדש אחריו עמדו תמיד בכיוון מזרח-מערב, עם כניסה ממזרח וקודש קודשים במערב. זוהי כמובן אנטי-תזה ישראלית לתפיסות הדתיות המקובלות בעולם העתיק - שבמרכזן האלהת השמש, בעוד עובדי ה' רואים את השמש כמשתחוה לבורא עולם עם זריחתה, ומתפללים ומודים עמה.¹⁰ כך גם מתאר יחזקאל את התועבות בירושלים: "וְהָיָה פֶתַח הַיֵּכָל הַ' בֵּין הָאוֹלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כַּעֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ, אַחֲרֵיהֶם אֶל הַיֵּכָל הַ' וּפְנֵיהֶם קִדְמָה וְהָמָּה מִשְׁתַּחֲוִיֹתָם קִדְמָה לְשֹׁמֵשׁ" (יחזקאל ח, טז), והם הם דברי רבי אבהו אליבא דרבי עקיבא: "שכינה במערב" (בבלי, בבא בתרא כה ע"א).¹¹

המידות חשובות לא פחות מן הכיוון - רוחב חצר המשכן 50 אמה (ראו שמות כז, יב). המידה הקטנה המקובלת לאמה, כ-45 ס"מ, מביאה אותנו לרוחב מינימלי של 22-23 מ', וזהו הרוחב הפנימי המינימלי בכל מקום בין קירות הסלע. יש לזכור כי לפי מסורת חז"ל הייתה האמה בימי משה - 'המדברית' - קצרה כדי 1/6 מ' האמה הירושלמית, שערכה המקובל על החוקרים 52.5 ס"מ.¹² שנים אחדות שמרתי השערה זו בלבי, אך בשנת תשל"ו חשפתי את השערתי לפני חבריי בבית ספר שדה עפרה, ומגוון קבוצות אף שמעו עליה בעת שסיירו בשילה. בעקבות זה ניגשנו למדידה מדויקת (עם עמוס פרומקין, לימים פרופסור ומקים 'המרכז לחקר מערות'), והנה נתברר שכיוון קירות הסלע המקבילים על פני השטח הוא מזרח-מערב בדיוק נמרץ לאורך כ-80 מ' לפחות, וגם בהמשך יש רק סטיות קטנות. כמו כן נתברר שהמרחק של 24-26 מ' הוא קבוע ביותר (בדרך כלל כשיכולנו למדוד אל שפת הסלע הפנימית בקיר דרום קיבלנו 24 מ', וכאשר מדדנו למעלה מן השפה, אל חציבה גבוהה יותר, קיבלנו 26.2 ו-26.8 מ').

להבנת הרעיון שהמשכן אולי לא עמד בראש גבעת התל אלא במדרגה הצפונית, חשוב לזכור כי בני ישראל

ששמע מתנא: "אמר ר' חיי בר אבין אמר ר' יהושע בן קרחה: סח לי זקן אחד - פעם אחת הלכתי לשילה, והרחתי ריח קטורת מבין כותליה" (בבלי, יומא, לט ע"ב). ברם יש לשאול שאלה יסודית: כיצד יכלו להגן על המשכן אם עמד מחוץ לחומת העיר, על השלוחה הדרומית, הפתוחה לכל הבא אל העיר? פרופ' חיים גבריהו שיער שהייתה חומה נוספת שהקיפה גם את כל השלוחה הדרומית, אולם המבנה הנזכר מצוי באמצע המדרון של הגבעה המזרחית - ואולי לכן חייב את קירות התמך - ובטרשים שמעברו אין סימן וזכר לכל חומה.

כמקום ששימש מרכז רוחני לברית שבטי ישראל, ולמעשה תחליף למרכז ממלכתי, קשה לדמיין את המשכן במקום חשוף ובלתי-מוגן, כשחומת העיר מאחוריו סוגרת את העיר. גם קשה להניח שהמשכן יהא בתוך העיר עצמה, צמוד למגורי התושבים (בירושלים, כמו במקומות אחרים, היה למקדש תחום משלו - בתוך העיר אך מחוץ לאזור המגורים). לפיכך נראה לי שצריך לחפש את המקום המתאים למשכן בתחום התל אך מעבר לשטח הבנוי והמאוכלס - בין קירות הסלע החצובים במדרגה הצפונית. בחלק הצפוני של התל, מעבר לחומת העיר (חתכים שנחפרו ממנה ב-1932 ניכרים היטב בשטח), נמשכת שלוחה קצרה, כעין מדרגה רחבה. מדרגה זו מוגנת הגנה טובה ממזרח, מצפון וממערב באמצעות המתלול הטבעי. במדרגה צפונית זו בולטים שני קירות סלע חצובים-מקבילים, בדיוק ממזרח למערב, באורך של כ-100 מ', והמרחק ביניהם קבוע למדי, כ-25 מ' בממוצע. הקירות בולטים מעל פני הקרקע כחצי מטר עד מטר וחצי בממוצע, וביניהם מדרגה חקלאית מעובדת. הקיר הצפוני נמשך יותר מן הדרומי בעיקר במזרח, אולם דווקא במקום ששני הקירות מקבילים הם שומרים במיוחד על כיונם, מזרח-מערב. על גבי הקיר הדרומי מצאנו גת נאה, ושורה שלמה של משטחים חצובים הפונים בחלקם אל השטח שבין קירות הסלע. ייתכן שכל אלו שייכים למערכת גתות או למחצבה, אך אין ביטחון בכך. סימנים לשתי גתות נוספות מצאנו בפינה הצפונית-מזרחית של המדרגה, בתחילת המורד. את המדרגה חוצה גדר אבנים ברוחב שלושה מטרים לערך, ולידה, ממזרח, שרידי מבנה קטן ובו שישה חדרים בשתי שורות. כל אלו, וגם כל הממצאים שנחשפו מאז בחפירות בין שני הקירות, מאוחרים לחציבה הגדולה העיקרית, זו שהוציאה כמות אדירה של סלע מבין שני הקירות. כל הרוצה לאמוד את היקף החציבה יתבונן במשטח הסלע הטבעי במורד המערבי של המדרגה. פרופ' ישראל פינקלשטיין, שחפר בתל, אמר לי בסיוור בשטח שזו הייתה כנראה המחצבה שהוציאו ממנה את אבני החומה הכנענית. על כך העיר אחד החוקרים (שאינני זוכר את שמו): "מעולם לא ראינו מחצבה עם קירות סלע בקווים ישרים ובכיוון מדויק". אכן, גם אם חצבו משם את אבני החומה הכנענית, מישהו בתקופה הישראלית החליט על יישור הקירות ועל הכיוון.

8. בביקורי הראשון בתל, בפעם הראשונה שראיתי את שני קירות הסלע החצובים, מיהרתי למדוד (בהתרגשות רבה) את המרחק ביניהם במקומות אחדים, ומיד חשבתי על ההתאמה המופלאה לרוחב חצר המשכן בתורה - 50 אמה.

9. ראו שמות כז, כב-כג; שם כז, יג-טז; שם לו, מ; שם לח, יג-טו; יחזקאל ח, טז; שם י, יט; שם יא, א, כג; שם מג, א; וזכריה יד, ד.

10. תהלים עב, ה; בבלי, ברכות ט ע"ב; רמב"ם, הלכות תפילה פרק כג הלכה א; שולחן ערוך אורח חיים סימן פט; ברכת 'יוצר אור' בתפילה.

11. מאותה הסיבה עצמה כנראה מתחיל היום בישראל מן הערב ולא מן הבוקר - "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד" (בראשית א, ה); "מִעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שִׁבְתְּכֶם" (ויקרא כג, לב) ועוד.

12. משנה, מנחות ז, א; משנה, כלים יז, ט; בבלי, עירובין פג ע"ב. ועיינו עוד בדברי הימים ב ג, ג: "הָאֲרֶךְ אַמּוֹת בְּמִדָּה הָרִאשׁוֹנָה...". וראו דיון נוסף במאמרו של חנן אשל, "מערות קבורה מסוף תקופת המלוכה בגבעון", נקרות צורים 13 (תשמ"ז), עמ' 158-178.

"המדרגה הצפונית" במבט מדרום

מה היה לכל אורך המדרגה? שכן אורך חצר המשכן רק כפליים מרוחבו - והשטח שבין הקירות יכול להכיל את המשכן פעמיים באורכו.

כמו כן, מה עשו במשטח הזה בימי מלכי ישראל ובתקופת בית שני? האם נותרה שם נוכחות מבני אפרים? האם החציבות על פני הסלע הדרומי שייכות לחציבה המקורית או למשהו אחר?

שאלות אלו ואחרות, רק המעדר והחופר יוכלו אולי לשפוך עליהן אור.

באלול תשל"ו פרסתי רעיון זה לפני הד"ר זאב ייבין, שהיה אז קמ"ט ארכאולוגיה ביהודה ושומרון, והצעתי לו לבדוק את המקום. חפרתי במקום עם ייבין כשנתיים, בעיקר במערב המתחם. נמצא שם מבנה ציבורי גדול עם פתחים ועמודים מהמאה ה-8 לפסה"נ (ברזל 2), ומעליו, בהיקף מצומצם יותר, מבנה מהתקופה הפרסית. בשום מקום לא מצאנו - ולא נמצאו עד כה - חרסים מתקופת השופטים (ברזל 1). אכן הייתה נוכחות ניכרת במתחם המדרגה הצפונית מימי המלוכה ועד המגדל הרומי בשלהי בית שני, אך לא ברור מה היה שם לפני ימי המלוכה, בתקופה שהיה המשכן בשילה, כעדות המקרא. מכל מקום ברור שהחציבה הגדולה והמתוכננת קדמה לתקופת המלוכה (ברזל 2), והיא נותרה בינתיים האחיזה היחידה להשערת.

כבר בדרכנו הראשונה לשילה עם חבורת בית ספר שדה עפרה מצא עמיתי (כיום: פרופ') יואל אליצור השערה זו עצמה, עם תיאור מלא של המדרגה ושל הקירות החצובים ומידותיהם, בסקר הבריטי של הקרן לחקירת פלשתינה-א"י¹⁵ בשם המייג'ור וילסון, שפרסם את דעתו ברבעון הקרן בינואר 1873.¹⁶ אכן מוזר מאוד שאיש לא ניסה לבדוק את הצעת וילסון במשך יותר מ-100 שנים - ואפילו בתרשים של המשלחת הדנית שחפרה במקום לא מופיעה המדרגה הצפונית.¹⁷ כיום חופרת במקום רעות ליתין בן-אריה, שגדלה בשילה ולמדה אצלי תנ"ך בארץ המקרא, באולפנת עפרה.

נמנעו מראשי ההרים לפולחן, והורידו את מקומות הקודש אל שלוחת כתף שראשי הרים וגבעות משקיפים עליו מלמעלה, בבחינת "חֲפֹף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וַיִּבֶן כְּתָפָיו שָׁכֵן" (דברים לג, יב).¹³ כל זאת בניגוד לדרכי האמורי ולפולחן הכנעני, "עַל הַהָרִים הַרְמִים וְעַל הַגְּבְעוֹת" (שם יב, ב); "עַל רְאשֵׁי הַהָרִים יִזְבְּחוּ וְעַל הַגְּבְעוֹת יִקְטְרוּ" (הושע ד, יג) וכד'. מדרגה צפונית זו של התל, נוסף על היותה מוגנת, נצפית יפה הרבה יותר מהשלוחה הדרומית, גם מן העיר גם מהרכסים שממזרח לשילה ומצפונה.¹⁴ כך בדיוק נהגו בני ישראל גם במקדש בירושלים: הר הזיתים, הר הצופים ואף העיר העליונה (הרובע היהודי) צופים על הר הבית מסביב. לבסוף כדאי להזכיר רמז מעניין מן המקרא; בסיפור נפילת הארון בקרב אבן העזר (שמואל א ד, יב-יח) מסופר על איש בנימין שרץ מן המערכה לשילה. לאחר תיאורו של עלי "יָשֵׁב עַל הַפֶּסֶא יַד דְּרָךְ מִצְפֵּה" (שמואל א ד, יג, וראו שם, ט, שממנו משתמע מקום מושבו הקבוע בפתח המשכן), אנו שומעים דווקא: "וְהָאִישׁ בָּא לְהַגִּיד בְּעִיר וַתִּזְעַק כָּל הָעִיר. וַיִּשְׁמַע עָלֶי אֶת קוֹל הַצֶּעֶקָה וַיֵּאמֶר מַה קוֹל הַהֶמּוֹן הַזֶּה, וְהָאִישׁ מֵהַר וַיָּבֵא וַיַּגִּד לְעָלִי" (שם, יג-יד). אם השער שלידו ישב עלי הכהן בשעתו האחרונה (פסוק יח) הוא שער העיר, או אם היה המשכן סמוך לשער העיר מדרום, ליד הדרך הבאה לשילה, קשה להבין כיצד בא האיש קודם אל העיר, בעוד הכתוב מעיד שהמבשר מיהר אל עלי, והנה שמע עלי תחילה את קול זעקת ההמון. לפי הצעת האיתור על המדרגה הצפונית שמאחורי העיר מובן מדוע העיר כולה כבר זעקה, ועלי שמע את קול הזעקה לפני שהרץ הגיע אליו.

נותרו כמה שאלות חשובות:

מה טמון בין שני קירות הסלע המקבילים במדרגה הצפונית?

האם כל המתחם ממזרח למערב נחצב בזמן אחד? מתי נחצב?

13. תופעה זו בולטת גם בהר עיבל (ראו אדם זרטל, עם נולד: מזבח הר עיבל וראשית ישראל, תל אביב 2000, עמ' 52), גם בגלגלים, אתרי 'כף הרגל' (ראו אדם זרטל ודורו בר-יוסף, סקר הר מנשה כרך ד, חיפה-תל אביב תשס"ה, עמ' 725, 736), גם בתל שילה עצמו, הנמוך ונצפה מכל סביבותיו, וגם בהר הבית בירושלים - ועיינו עוד בסוגיה בבבלי, זבחים נד ע"א-ע"ב.

14. עיינו במשנה, זבחים יד, ו: "קדשים קלים נאכלים בכל הרואה" בראשית דברינו (וראו עוד אצל זאב ח' ארליך "גדר בכל הרואה", שומרון ובנימין א, עפרה תשמ"ז, עמ' 107-113).

The Survey of Western Palestine (P.E.F.) Samaria II, p. 15. 367-369.

16. P.E.Q. 1873, p. 38. וראו גם בארץ יהודה, מהד' וילנאי, עמ' 110.

17. כיוון להצעה זו גם אברהם שמואל הרשברג, בארץ המזרח, וילנה תר"ע, עמ' 503-504 (וחזר עליה בצורה חלקית אשר זליג קאופמן בהרצאה שנשא בכנס הארצי לתנ"ך בחול המועד פסח תשמ"א).